

УДК 94(477.82) «18/19»:316.34:331.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.32.27>

ЧИСЕЛЬНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА Й ЗАЙНЯТІСТЬ ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ РІВНОГО НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Омельчак Тетяна,*аспірантка кафедри всесвітньої історії**Волинського національного університету імені Лесі Українки*

ORCID ID: 0009-0008-0381-8947

У статті на основі джерел і літератури досліджено чисельність, соціальну структуру й зайнятість польського населення Рівного наприкінці XIX – на початку XX ст. Установлено, що польська громада Рівного становила лише 6,77% від загальної чисельності мешканців міста. Більшість поляків Рівного були римокатоликами. З'ясовано, що понад половину поляків Рівного були грамотними. Значна кількість представників польської громади, особливо серед чоловіків, були не одружені, що свідчило про кризу шлюбно-сімейних взаємин серед поляків Рівного. Відсутність можливості вибрати пару серед нечисленної польської громади міста змушувала шукати пару серед мешканців Рівного, які були представниками інших віросповідань. Із кінця XIX ст. основним джерелом зростання чисельності міського населення Волині стала внутрішня міграція. Серед мешканців Рівного переважали вихідці з Волині, уродженці Рівненського повіту при цьому становили більше ніж 37%. Лише третю частину населення міста Рівного становили уродженці інших губерній європейської частини Російської імперії та губерній Привіслянського краю. Досить незначною серед мешканців Рівного була частка іноземних підданих, більшість із яких становили громадяни Австро-Угорської імперії. У становій структурі польської громади Рівного переважали селяни, на другому місці були міщани, а на третьому – представники дворянства. Згідно з даними Всеросійського перепису населення 1897 р., кожен четвертий представник польської громади Рівного працював у прислузі, особливо висока частка зайнятості в цій сфері була серед жінок. Чоловіки-поляки працювали в усіх без винятку сферах, найбільше їх зафіксовано на військовій службі, у промисловості й ремеслі. Дані перепису свідчили й про досить незначну кількість поляків Рівного на державній службі.

Ключові слова: поляки, Волинська губернія, Рівне, сповідальні відомості, Всеросійський перепис населення 1897 р.

Omelchak Tetiana. The Population, Social Structure, and Employment of the Polish Community in Rivne at the End of the 19th – Beginning of the 20th Century

This article, based on sources and literature, examines the population size, social structure, and employment of the Polish community in Rivne at the end of the 19th – beginning of the 20th century. It has been established that the Polish community of Rivne comprised only 6.77% of the total city population. The vast majority of Poles in Rivne were Roman Catholics. It was found that more than half of Rivne's Polish population was literate. A significant number of Polish community members, especially men, were unmarried, indicating a crisis in marital and family relations among Rivne's Poles. The inability to find a spouse within the small Polish community of the city forced them to seek partners among Rivne's residents of other religious affiliations.

Since the late 19th century, internal migration had become the main source of population growth in Volyn's urban areas. Among Rivne's residents, natives of Volyn predominated, with those from Rivne County making up more than 37%. Only one-third of Rivne's population consisted of natives from other provinces of the European part of the Russian Empire and the Privislinsky Krai. A relatively small share of Rivne's population were foreign subjects, the vast majority of whom were citizens of the Austro-Hungarian Empire.

In the social structure of Rivne's Polish community, peasants prevailed, followed by townspeople, and then members of the nobility. According to the 1897 All-Russian Census, one in four members of Rivne's Polish community was employed in domestic service, with a particularly high employment rate in this sector among women. Polish men were engaged in all economic sectors without exception, but the largest numbers were recorded in military service, industry, and crafts. The census data also indicated a relatively small number of Poles in Rivne working in public service.

Key words: Poles, Volyn Governorate, Rivne, confessional records, 1897 All-Russian Census.

Територія історичної Волині кін. XIX – поч. XX ст. відзначалася своєю етнічною строкатістю, якщо в сільській місцевості більшість її мешканців становили українці, то в містах проживали представники різних етносів. Поряд з українцями тут мешкали євреї, росіяни, поляки, чехи, німці й інші. Особливий науковий інтерес становить польська громада, яка наприкінці XVIII ст. втратила своє привілейоване становище й намагалася, з одного боку, зберегти свою національну ідентичність, а з іншого – мати прихильне ставлення російської влади.

Варто наголосити, що окреслена вища тема до цього часу ще не привертала уваги як професійних істориків, так і краєзнавців. Різноманітні аспекти життя й діяльності польської громади на Правобережній Україні в другій половині XIX – поч. XX ст. відображено низці досліджень. Це, зокрема, роботи О. Буравського [4], А. Кондрацького [7], В. Палієнка [11]. Дослідження М. Близняка присвячене римо-католицькій громаді Острога середини XIX ст. [1]. В. Марчук у публікації досліджував римо-католиків містечка Аннопіль [8]. Під час написання публікацій автори використали дані сповідальних відомостей римо-католицьких костелів Острога й Аннополя. У контексті етноконфесійної ситуації на Правобережній Україні цю проблему вивчали Ю. Поліщук [14], В. Надольська [9], Н. Щербак [19].

Беручи до уваги той факт, що польська громада Рівного початку XX ст. ще недостатньо вивчена, у публікації спробуємо дати їй характеристику на підставі даних Всеросійського перепису населення 1897 р. та інформації, яка міститься в сповідальних відомостях рівненського римо-католицького костелу. Інформаційний потенціал цього виду церковно-статистичних документів дає змогу реконструювати поіменний склад польських родин і династій рівнян кін. XIX – поч. XX ст., їх чисельність, станову належність і сімейний стан.

Початок основних міграційних переміщень польського етносу в Україну припадає на кінець XIV – першу половину XV ст., коли Польща після запеклої боротьби з Великим князівством Литовським відвоювала в останнього Західне Поділля й почала не менш запеклу боротьбу за територію Волині. Це протиборство успішно завершилося для Польщі в 1560 р. Саме в цей час на Волинь із Мазовії прибуває велика кількість селян і дрібної шляхти, яка досить часто за своїми матеріальними статками нічим не відрізнялася від тих самих селян. Рятуючись від нещадного феодално-кріпосницького гніту польських магнатів, вона переселилася й оселилася на території Правобережної України [7, с. 7].

Відомий демограф Володимир Кабузан підрахував, що наприкінці XVIII ст. поляки становили близько 10% населення Волинської губернії [6, с. 149]. Проте вже впродовж XIX ст. відбулися зміни в чисельному складі польського населення краю. Згідно з повідомленнями Київського генерал-губернатора в Південно-Західному краї станом на 1863 р. проживало близько 485 тис. представників цього етносу. Згідно з даними Всеросійського перепису населення 1897 р., на Правобережжі України проживало більше ніж 322 тис. поляків, що становило лише 3,4% від загальної кількості всіх мешканців регіону. Варто підкреслити, що Волинська губернія поряд із Київською та Подільською належала до тих українських губерній, де проживала найбільша кількість поляків, що позначилося на національному складі міського населення [1, с. 9]. При цьому найбільша кількість поляків була зафіксована саме на території Волині – 171 331 осіб (5,7%), далі, значно поступаючись, йшло Поділля – 69 156 осіб (2,3%) і Київщина – 68 791 осіб (1,9%) [18, с. 8].

Польський етнос традиційно був тісно пов'язаний із римо-католицьким костелом, підтвердженням цього можуть слугувати дані Всеросійського перепису населення 1897 р. Так, згідно з його даними, у Рівному проживало 1 664 особи (812 жінок і 852 чоловіки), які назвали рідною мовою польську, це становило лише 6,77% від усього загалу мешканців міста. Більшість із них, 1 628 осіб (97,83%), були прихожанами римо-католицького костелу. Лише 22 особи (11 чоловіків і 11 жінок) були православними, 14 осіб (7 чоловіків і 7 жінок) – протестантами [13, с. 108]. Дещо іншу інформацію подають сповідальні відомості за 1903 р., у яких зафіксовано дані про 1 395 прихожан римо-католицького костелу м. Рівного (808 жінок і 587 чоловіків) [5, арк. 18]. Таку суттєву різницю в кількості чоловіків можна пояснити тим, що перепис включав дані про осіб, які проходили військову службу в місті. Саме цим можна пояснити й суттєво меншу кількість чоловіків серед прихожан, а натомість практично однакову кількість представників обох статей у переписі. З усього загалу прихожан польського походження, зафіксованих Всеросійським переписом населення 1897 р., 56,51% (920 осіб) були грамотними. При цьому частка грамотних чоловіків була вищою, аніж у жінок. Так, зокрема, це 60,19% (502 особи) у чоловіків і 52,64% (418 особи) серед жінок [13, с. 108].

Дані таблиці X перепису відображають інформацію про сімейний стан мешканців Рівного. Перепис зафіксував досить велику кількість, особливо серед чоловіків, осіб, які були не одружені, таких нараховувалося 603 особи, або 70,77% від загальної кількості поляків-чоловіків (див. таблицю 1). Проте, на нашу думку, ця цифра не відповідає дійсному стану речей, адже включала осіб, які проходили строкову військову службу в армійських частинах, що дислокувалися в Рівному, а таких було щонайменше 200 осіб, то кількість неодружених чоловіків і незаміжніх жінок була приблизно однаковою.

У сповідальних відомостях за 1903 р., за нашими підрахунками, налічувалося 95 дівочих і 26 незаміжніх, водночас зафіксовано 51 холостяк. Варто звернути увагу на ту особливість, що і юнаки, і дівчата шлюбного віку, які проживали в сім'ях батьків, зараховувалися до дітей. Ті ж, хто вже вів власне господарство, записувалися в сповідальних відомостях як дівоча чи холостяк. Таким чином, реальна кількість осіб без сім'ї була значно вищою.

Таблиця 1

Сімейний стан римо-католицького населення міста Рівного в 1897 році

Сімейний стан	Чоловіки		Жінки		Усього	
Холостяки й дівиці	603	70,77%	433	53,34%	1 036	62,26%
У шлюбі	226	26,52%	267	32,88%	493	29,63%
Удови й удівці	22	2,58%	109	13,42%	131	7,88%
Розлучені	1	0,13%	2	0,24%	3	0,18%
Не вказали	-	-	1	0,12%	1	0,06%
	852	100%	812	100%	1 664	100%

Джерело: складено на основі [13, с. 82–83].

Однією з особливостей шлюбно-сімейних взаємин усередині польської громади Рівного була суттєва різниця у віці подружжя. Здебільшого чоловік щонайменше на 10 років був старшим за дружину. Так, наприклад, у 1903 р. дворянину Вітольду Кодлубицькому був 51 рік, а його дружині Олені з Лятур лише 34 роки [5, арк. 4]; дворянину Цезарю Хуссу було 47 років, а його дружині Цецилії з Кучмаровських – 36 років [5, арк. 2]; дворянину Петру Броностовському було 42 р., а його дружині Броніславі з Носух лише 26 р. [5, арк. 6]; дворянину Фаустину Кобилянському було 54 р., а його дружині Цецилії з Вігур 44 р. [5, арк. 2]. Саме велика різниця у віці між подружжям була причиною значної кількості вдів.

Ще однією особливістю дворянських родин була багатодітність. Так, наприклад, згадана родина Цезаря Хусса мала 6 дітей, родина Марії Цивінської – 5 дітей. Цікавий випадок був із родиною дворянки Ганни Стипулківської. У 1903 році їй було 72 роки, і на той час вона вже була вдовою й мала 5 дітей, 4 доньки й сина, причому старшій доньці Анні в 1903 році було 20 років, а молодшій Наталії 13 років, що говорить про те, що діти народилися, коли їй було більше ніж 52 роки [5, арк. 2]. У сповідальних відомостях за 1907 р. діти Ганни Стипулківської продовжували жити з матір'ю й не перебували в шлюбі.

Дані про сімейний стан представників польської громади свідчать про кризу шлюбно-сімейних взаємин серед римо-католиків Рівного. Відсутність можливості вибрати пару серед нечисленної польської громади міста змушувала шукати пару серед мешканців Рівного, які були представниками інших віросповідань. Сповідальний розпис містить дані про такі змішані шлюби прихожан рівненського костелу. Так, 48 жінок перебували у шлюбі з православними чоловіками, лише 10 чоловіків були одружені на православних жінках, але в обох випадках діти від таких шлюбів були хрещені православним обрядом і ставали парафіянами православної церкви. Також 12 родин були протестантсько-римо-католицькими. У таких сім'ях один із батьків належав до лютеранства. Єдиною відмінністю було те, що діти в таких шлюбах були хрещені в римо-католицькій вірі.

З кінця XIX ст. основним джерелом зростання чисельності міського населення Волині стала внутрішня міграція. Згідно з даними Всеросійського перепису населення 1897 р., її темпи дещо відставали від середніх показників у губерніях європейської території Російської імперії. Якщо уродженцями волинських міст уважалися 62,5% всіх городян (включаючи уродженців того повіту, у якому знаходилося місто), то в європейській частині Російської імперії цей показник становив 53,3%. Прибуле населення в містах Волині становило 33% їх жителів, тоді як у європейській частині Росії відповідний показник перевищував 45% [10, с. 129]. Для Рівного ці показники мали такий вигляд: уродженцями Рівненського повіту було 9 192 жителів (3 905 чоловіків і 5 287 жінок), або 37,4% від усіх мешканців міста; уродженцями інших повітів Волинської губернії – 7 147 жителів (3 528 чоловіків і 3 619 жінок), або 29,08% від усіх мешканців Рівного. Таким чином, 16 339 жителів Рівного, або 66,48% були уродженцями Волині, цей показник був вищим від загальногубернського [13, с. 36]. Певним підтвердженням цього слугують записи в сповідальних відомостях римо-католицького костелу м. Рівному. Так, зокрема, у них зафіксовано відомості про родину Олександра Вержинського (55 р.), яка складалася з 5 осіб і належала до селян Дубенського повіту [5, арк. 6 зв.]. В іншому випадку міститься запис про родину селянина з Торчина Людвіка Барцинковського (55 р.) [5, арк. 16].

Прибуле населення в Рівному становило 8 234 ос., або 33,5%, із яких 7 955 були вихідцями з інших губерній, ще 279 – уродженцями інших держав [13, с. 36]. Серед вихідців інших губерній переважали уродженці губерній європейської частини Росії – 7 031 осіб, або 88,38%. Вихідці з т. зв. Привіслянських губерній становили 10,58%, або 842 осіб [13, с. 49]. Перепис не деталізує інформації стосовно того, звідки були представники польської громади Рівного. Натомість настоятель рівненського римо-католицького костелу в сповідальних відомостях зафіксував дані про родини, які були вихідцями з інших

губерній. Так, серед прихожан Рівненського римо-католицького костелу станом на 1903 р. налічувалося 211 осіб обох статей, які походили з Привіслянських губерній, що становило 15% від усіх рівненських парафіян костелу (див. таблицю 2). З інших губерній європейської частини Росії зафіксовані лише вихідці з Гродненської – 45 осіб обох статей, Віленської – 26 осіб, Вітебської – 1 особа.

Таблиця 2

Чисельність парафіян римо-католицького костелу міста Рівного – вихідців з інших губерній Російської імперії – у 1903 році

Губернія	Кількість осіб
Привіслянські губернії	211
Варшавська	46
Калішська	30
Келецька	15
Ломжинська	11
Люблінська	29
Петрковська	10
Плоцька	8
Радомська	10
Сувалківська	17
Сідлецька	35

Джерело: складено на основі [5].

Окрему групу парафіян Рівненського римо-католицького костелу, інформація про яких міститься на сторінках сповідальних відомостей, становили іноземці, яких, за нашими підрахунками, налічувалося 122 особи. Зокрема, серед усього загалу згадуються 110 осіб «австрійські піддані» – громадяни Австро-Угорської імперії; 11 осіб «пруські піддані» – громадяни Пруссії та швейцарська піддана дворянка Юстина Зальцгубер віком 69 р. [5, арк. 2].

Найбільш відчутні зміни в становій структурі міського населення Волині впродовж досліджуваного періоду пов'язані з прискореним зростанням як чисельності, так і питомої ваги представників селянського стану. Активні міграційні потоки, спрямовані в міста із сільської місцевості, спричинилися до того, що наприкінці XIX ст. більшість поляків м. Рівного належали до селянського стану, таких у місті налічувалося 654 особи, або 39,3%. Причиною цього стало те, що новоприбулі селяни могли набагато швидше знайти собі роботу. У таких містах, як Рівне, вони переважно виступали як промислові робітники або наймалися прислугою, а за наявності певного рівня освіти могли обіймати службові посади й навіть виступати в ролі підприємців [12, с. 282]. Як стверджує П. Риндзюньський, селяни свій переїзд у місто на постійне проживання не завжди оформляли документально й переважно вважалися тимчасовими його мешканцями [16, с. 83]. У такому випадку на них права власників міст не поширювалися.

На другому місці перебували міщани, яких налічувалося 458 осіб, або 27,52%. Сповідальні відомості дають можливість зафіксувати прізвища рівненських міщан римо-католиків. Навпроти глави кожної з таких родин настоятель костелу робив помітку «Мещ[анин] Ров[енский]». Серед прізвищ рівненських міщан згадуються такі: Остапович, Ковалевський, Харський, Лукомський, Колодинський, Кременський, Ковальський, Квасневський, Лінкевич, Мацинковський, Марчевський та інші [5, арк. 1–18].

Практично кожен четвертий поляк у Рівному належав до дворянського стану, загалом у місті проживало 402 особи, або 24,15%, які належали до дворянства (таблиця 3).

Сповідальні відомості містять більш детальну інформацію насамперед щодо дворянського стану, адже настоятель костелу навпроти прізвища робив помітку про належність до нього. Дворяни, дані про яких фіксують сповідальні відомості, становили ту невелику кількість колишньої шляхти Речі Посполитої, яким вдалося довести свою належність до найвищих прошарків суспільства. За підрахунками Д. Бовуа, унаслідок анулювання титулів у період із 1831–1850 роки, у трьох південно-західних губерніях залишилося близько 70 тис. шляхтичів; 9/10 із них не мали кріпаків і були практично безземельними, лише 7 тис. були власниками маєтків [3, с. 21].

Після 1861 р. дворяни залишали свої маєтки в сільській місцевості й масово переїжджали в міста, де ще донедавна проживали хіба що взимку. Тепер же вони купували тут нерухомість, по можливості влаштовувалися на чиновницькі посади або жили на прибутки від своїх капіталів. Проте придбати нерухомість у приватних містах їм було значно складніше, оскільки для цього потрібно було заручитися згодою власника міста. Щодо землі, то вони, як і будь-хто, могли придбати її в приватних містах

лише в чиншове користування. Це, безумовно, явно охолоджувало бажання багатьох дворян селитися саме тут, хоча й приватні міста потребували кваліфікованих чиновників, суддів, адвокатів тощо. А ці посади обіймали в тому числі й дворяни, які прибували сюди з інших регіонів України чи із центральних губерній Росії [15, с. 139].

Таблиця 3

Станова належність поляків міста Рівного в 1897 році

Суспільний стан	Чоловіки	Жінки	Усього	%
Міщани	224	234	458	27,52
Селяни	374	280	654	39,30
Дворяни особисті, чиновники з не дворян	26	35	61	3,66
Дворяни спадкові	163	178	341	20,49
Духовенство християнське	2	-	2	0,12
Купці	-	1	1	0,06
Почесні громадяни	2	3	5	0,30
Іноземні піддані	60	77	137	8,23
Не належали до цих суспільних станів	-	1	1	0,06
Не вказали суспільного стану	1	3	4	0,26
Усього	852	812	1 664	100

Джерело: складено на основі [13, с. 266–267].

Наприкінці XIX ст. питома вага дворян серед мешканців волинських міст була значно вищою, ніж загалом у губернії. Так, згідно з даними Всеросійського перепису населення 1897 р., у Волинській губернії дворяни становили 0,7% її населення, а в містах – 3,6% [13, с. 266–267]. При цьому частка дворян, які мешкали в містах цього регіону України, була вищою порівняно з аналогічним показником серед міського населення Російської імперії. Проте вже в цей період починає проявлятися тенденція зі зменшення питомої ваги дворян у міському населенні Волині, яка особливо стала помітною на початку XX ст.

На особливу увагу заслуговують конкретні дворянські римо-католицькі родини, які відігравали важливу роль у житті міста. У сповідальному розписі за 1903 р. зафіксовано ім'я князя Станіслава Любомирського (64 р.) і його дружини Ванди (62 р.), при цьому не було вказано її дівоче прізвище, хоча така практика існувала [5, арк. 1]. Князь Станіслав Любомирський був сином власника Рівного Казимира Любомирського (1813–1871). Серед членів його родини згадувалися син Губерт (27 р.), який пізніше успадкував містечко Александрія й загинув у вересні 1939 р. від рук радянських вояків, і дочки Марія (24 р.) і Анна (22 р.). Старший син князя – Адам Любомирський (29 р.), жив окремо від батька з дружиною Марією з Єловицьких (24 р.) [5, арк. 6].

Ще однією знаковою для Рівного дворянською родиною, про яку є інформація в сповідальних відомостях, була родина Язвінських. Станом на 1903 р. Єлизавета Язвінська вже була вдовою, її чоловік Генрік помер у 1899 р. Сім'я Язвінських була багатодітною, найстаршому Яну було 15 р., крім нього, були ще Михайло (13 р.), Казимір (8 р.), Даніель (6 р.) і Марія (7 р.) [5, арк. 2 зв.]. Казимір Язвінський у міжвоєнний період був власником кінотеатру «Новий світ» і кількох будинків і комісіонером фірми «Стрем». Після встановлення радянської влади його кінотеатр націоналізували. У лютому 1940 р. брати Ян і Казимір Язвінські отримали пропозицію від представника львівського керівного центру Союзу збройної боротьби долучитися до рівненської міської організації союзу. 16 травня 1940 р. брати були арештовані органами НКВС, після проведеного слідства – засуджені до вищої міри покарання, вирок виконаний 10 червня 1941 р. [17].

Використавши дані XXI таблиці з опублікованих матеріалів Всеросійського перепису 1897 р., де мешканці Рівного розподілені за 65-ма основними заняттями, згрупувавши їх відповідним чином, ми визначили професійну структуру поляків Рівного, яка мала такий вигляд (див. таблицю 4).

Згідно з даними Всеросійського перепису населення 1897 р., кожен четвертий представник польської громади Рівного працював у прислузі, особливо висока частка зайнятості в цій сфері була серед жінок. Чоловіки-поляки працювали в усіх без винятку сферах, найбільше їх зафіксовано на військовій службі, у промисловості й ремеслі. Дані перепису свідчили й про досить незначну кількість поляків Рівного на державній службі, незважаючи на те що місто було повітовим центром і тут функціонувала низка державних установ (див. таблицю 4). Дані сповідальних відомостей дещо конкретизують інформацію, подану в матеріалах Всеросійського перепису населення 1897 р. Зокрема, тут у вигляді поміток представлено інформацію про професії окремих із прихожан костелу, щоправда інформація такого змісту

поодинок. Зокрема, згадуються родини лікарів Петра Маркевича (55 р.) та Едмунда Яблоновського (58 р.), в останнього дружиною була Іванна, ур. Вігура (40 р.). Подружжя мало трьох синів – Едмунда (22 р.), Владислава (20 р.), Станіслава (17 р.) і дочку Ядвігу (16 р.) [5, арк. 5 зв.]. Багатодітну сім'ю мав і провізор Едуард Куфаль (48 р.), дружиною якого була Ганна, ур. Вундрак (45 р.). Серед шести дітей було дві дочки – Яніна (18 р.) і Софія (10 р.), четверо синів – Георгій (16 р.), Мечислав (14 р.), Володимир (12 р.) і Тадеуш (9 р.) [5, арк. 1 зв.].

Таблиця 4

Структура зайнятості поляків міста Рівного в 1897 році

Група занять	Кількість жителів				Усього
	самостійні		члени сімей		
	чол.	жін.	чол.	жін.	
Сільське й лісове господарство (17–21)	11	-	11	10	32
Промисловість (22–37, 39, 40)	85	38	41	76	240
Будівництво (38)	20	-	12	17	49
Транспорт і зв’язок (41–45)	29	-	26	51	106
Торгівля (47–62)	23	40	25	63	151
Державна служба (1, 2, 12,)	16	-	10	35	61
Армія і флот (4)	227	-	6	23	256
Вільні професії (приватна юридична, навчально-виховна, лікувальна й санітарна діяльність, наука, література, мистецтво) (3, 9–11)	20	8	18	25	71
Прислуга (приватна служба, поденники, прислуга) (8, 13, 46)	106	160	46	132	444
Дохід від капіталів і нерухомого майна (14)	41	41	20	48	150
Інші (5–7, 15–16, 63–65)	51	30	8	15	104
Усього	629	317	223	495	1 664

Джерело: складено на основі [13, с. 230].

Серед представників інших соціальних груп значну кількість становлять особи пов'язані з армією, а саме: «солдат», «побілетний солдат», «відставний солдат», «поручник», «штабс-капітан», «капітан», «відставний полковник», «відставний фельдшер», «капельмейстер». У сповідальній відомості згадується відставний генерал-лейтенант Фабіян Римашевський (71 р.), який належав до дворян Мінської губернії [5, арк. 5 зв.].

Ксьондз Рівненського костелу згадує також «слуг» у дворянських родинах. Як правило, це були молоді дівчата, в окремих випадках старшого віку. Так, наприклад, у родині дворянина Вітольда Кодлубицького (51 р.), який був одружений на Олені, ур. Лятур (34 р.), і мав двох дочок Софію (6 р.) і Станіславу (5 р.), служницею була незамужня Вікторія Колодзейчик (25 р.), яка до того ж мала незаконнонароджену дочку Феліксу (3 р.) [5, арк. 4]. У родині дворянина Костянтина Турського (33 р.) служницею була дівчиця Ядвіга Теодорович (18 р.) [5, арк. 5 зв.].

Отже, незважаючи на зусилля, які докладав царський уряд для ослаблення матеріально й політично польського населення, на Волині воно зуміло утримати міцні позиції. У досліджуваній період польська громада Рівного була досить значною. Висока чисельність поляків м. Рівного підтримувалася за рахунок внутрішніх і зовнішніх міграцій, особливо з Привіслянського краю. Проте серед представників польської громади дедалі частіше фіксуються шлюби з представниками інших віросповідань і значна кількість осіб, які не перебували в шлюбі. Представники польської національності зустрічалися серед міського чиновництва, були задіяні в медицині, освіті, займалися приватною юридичною діяльністю, жили за рахунок прибутків від капіталу, нерухомості тощо.

Література:

1. Андрійчук М. До питання про організацію вивчення національних меншин Правобережної України на початку ХХ ст. (дореволюційний період). *Національні меншини Правобережної України: історія і сучасність* : науковий збірник. Житомир : Волинь, 1998. Т. 18. С. 9–10.
2. Близняк М. Римо-католики Острога у середині ХІХ століття (за матеріалами сповідальних відомостей з Державного архіву Рівненської області). *Славутчина та Правобережна Україна в історії України* : збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (18–19 вересня 2014 р., м. Славута). Київ-Хмельницький, 2014. С. 229–239.

3. Бовуа Д. Битва за землю в Україні. Поляки в соціально-етнічних конфліктах. Київ : Критика, 1998. 334 с.
4. Буравський О. Поляки Волині у другій половині XIX – на початку XX ст. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2004. 168 с.
5. Державний архів Рівненської області (далі ДАРО), ф. 171, оп. 1, спр. 199. Сповідальні відомості римо-католицьких костелів Рівненського деканату за 1903 р. Арк. 1–18.
6. Кабузан В. Народы России в первой половине XIX в.: Численность и этнический состав. М. : Наука, 1989. 214 с.
7. Кондрацький А. Поляки на Україні в X–XIX ст. *Український історичний журнал*. 1991. № 12. С. 83–96.
8. Марчук В. Статевіковий та соціальний склад римо-католицького населення містечка Аннопіль в середині XIX ст. (за матеріалами сповідальних відомостей). *Славутчина та Правобережна Україна в історії України* : збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (18–19 вересня 2014 р., м. Славута). Київ-Хмельницький, 2014. С. 79–107.
9. Надольська В. Національні меншини на Волині (середина XIX – початок XX століть) : дис. ... канд. істор. наук : 07.00.05. Луцьк, 1996. 258 с.
10. Общий свод по империи результатов разработки данных Первой всеобщей переписи населения, произведенной 28 января 1897 года. СПб., 1905. Т. 2. 417 с.
11. Палієнко В. Місця історичного розселення польської людності в Україні в кінці XIX – XX ст. (Історичні зошити Інституту історії НАН України). Київ, 1998. 78 с.
12. Памятная книжка Волынской губернии на 1914 год. Житомир : Волынская губернская типография, 1913. 548 с.,
13. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. СПб., 1904. Т. VIII : Волынская губерния. 282 с.
14. Поліщук Ю. Національні меншини Правобережжя України у контексті етнічної політики Російської імперії (кінець XVIII – початок XX століття). Київ, 2012. 432 с.
15. Прищепа О.П. Деякі аспекти демографічних змін та соціально-економічного розвитку міст поліського регіону Волинської губернії в др. пол. XIX – на поч. XX ст. *Житомирщина на зламі тисячоліть* : наукова збірка. Житомир : М. А. К, 2000. Т. 21. С. 138–140.
16. Рындыонский П. Крестьяне и город в капиталистической России второй половины XIX века. М. : Наука, 1983. 267 с.
17. Самсонюк Т. Повернуті із забуття: Казімеж Язвінський. *Монітор Волинський*. 22 грудня 2017.
18. Чорний С. Національний склад населення України в XX сторіччі : довідник. Київ, 2001. С. 8–13.
19. Щербак Н. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX ст.). Київ, 2005. 616 с.